

K NIEKTORÝM VÝZNAMOM POJMU *DOBRÝ* V MORÁLNEJ FILOZOFII

ZUZANA PALOVIČOVÁ, Filozofický ústav SAV, Bratislava

PALOVIČOVÁ, Z.: Towards Some of the Meanings of the Word "Good" in Moral Philosophy
FILOZOFIA 55, 2000, No 9, p. 692

The concept of "good" is one of the essential concepts of moral philosophy. The author focuses on the semantic analysis of the word "good" as it has been delivered by the representatives of Angloamerican moral philosophy of the fifties and the sixties (R. M. Hare and his opponents, P. Geach, Ph. Foot and G. H. von Wright). The analytic moral philosophy called attention to the fundamental ethical questions, such as Are moral norms justifiable?; How are they justifiable?; Are moral concepts and moral propositions transcendental by their nature, or are they intersubjective?

Otázka významu slov *dobro* a *zlo* patrí k najstarším otázkam morálnej filozofie. Aj v bežnom jazyku používame pojem dobrý tak v mimomorálnom, ako aj v morálnom hodnotení. Obyčajne ním vyjadrujeme určité hodnotenie. Obecne pritom nemusí vždy ísiť o to, že vyjadrujeme osobný súhlas s tým, že hodnotená vec je dobrá. Obvykle len konštatujeme, že má určité charakteristiky, ktoré ju robia žiaducou z istého hľadiska. Na otázku "Čo je dobro?", resp. "Čo znamená slovo 'dobrý'?" nie je ľahké odpovedať a žiadna zo zatial navrhovaných odpovedí nebola obecnejšie prijatá ako uspokojivá.

Slovo *dobrý* sa v morálnej filozofii používa ako zdôvodňovací predikát morálnych noriem.¹ Zdôvodniť morálnu normu znamená zdôvodniť, že jej prísluší určitá vlastnosť, čiže v terminológii analytickej filozofie, že jej prináleží určitý predikát, podľa ktorého možno posudzovať normy a normatívne systémy. Zdôvodňovacie predikáty morálnych noriem sa v jednotlivých etických koncepciách podstatne líšia. Pre niektorých je sociálna norma zdôvodnená vtedy, keď je dobrá pre všetkých ako jednotlivcov. Podľa utilitaristickej koncepcie pravidiel normatívny systém A je lepší ako normatívny systém B vtedy, keď A prináša viac blahobytu než B. Podľa holistických koncepcii sociálna norma je zdôvodnená vtedy, keď je dobrá pre spoločenstvo ako celok. Niektorí autori zdôvodňujú morálne normy tým, že sú dané od boha. Rozdielne chápanie založenia morálnych hodnôt výrazne ovplyvňuje i bežné hodnotenie nášho konania.

* * *

¹ V prípade morálnych noriem ide o sociálne normy, ktoré regulujú intersubjektívnu prax. Človek sa nemôže dobrovoľne rozhodnúť, aké morálne normy bude akceptovať. V prípade, že človek nerešpektuje morálne normy, musí počítať so sankciami. Zdôvodniť normu teda znamená zdôvodniť, prečo sú oprávnené sankcie. Obmedzenie nášho vlastného konania a súčasne požiadavka na druhých, aby svoje konanie obmedzili podobným spôsobom, je to, čo treba pri sociálnych normách zdôvodniť.

V 50-tych a 60-tych rokoch v angloamerickej morálnej filozofii sa viacerí autori pokúsili riešiť problém zdôvodnenia morálnych viet prostredníctvom sémantickej analýzy. Práve rozbor významu viet, ktorými vyjadrujeme mravné súdy, nám podľa stúpencov tohto smeru môže pomôcť nájsť kritérium morálnosti, a tak preniknúť do sféry mravného chápania sveta, ktorá sa prejavuje v zaujímaní a formulovaní mravných postojov a v konaní, ktoré je týmto postojmi motivované. Logicky založený prístup ku skúmaniu mravnej problematiky môže poskytnúť podstatné a teoreticky jasne formulované poznatky o povahe morálky.²

Podnetom na diskusie o pravom význame slova *dobrý* bola práca *The Language of Morals* (1952) anglického morálneho filozofa R. M. Hareho, ktorý svoju analýzu morálnych súdov založil na obecnej analýze významu slova *dobrý*. Pokúsil sa upresniť logiku etickej argumentácie, osvetliť, čo mienime výrazmi *morálny, dobrý, mať povinnosť*. Pozornosť zameral na špecifická adjektíva *dobrý* v porovnaní s inými adjektívami. Sledoval, aké sú kritériá a podmienky, ktoré určujú, kedy môžeme adjektívum *dobrý* oprávnenie použiť vo výpovedi o určitom predmete.

Hare nadväzuje na Moorov predpoklad, že dobro nie je konkrétna vlastnosť či komplex konkrétnych vlastností, ktoré sú spoločné pre všetky objekty, ktoré označujeme pojmom dobrý. V slove *dobrý* sú, podľa Hareho na rozdiel od iných adjektív spojené dva významy - deskriptívny a hodnotiaci ([5], 111).³

Deskriptívny význam slova *dobrý* sa týka opisateľných vlastností rôznych predmetov. Opisuje predmety z hľadiska ich rozmerov, funkčných vlastností... Predmet označujeme ako dobrý prostredníctvom jeho deskriptívnych charakteristík. Podľa Hareho slovo *dobrý* použijeme na označenie určitej veci iba vtedy, ak vieme, aké sú kritériá aplikácie tohto pojmu. Aby sme mohli použiť slovo *dobrý*, musíme vedieť, aké sú žiaduce štandardy tej ktorej veci, čiže musíme mať predstavu, aká by vec mala byť, aby bola dobrá. Nemusíme mať pritom vnútornú skúsenosť dobrej veci. Predpokladáme, že hovoriaci, ktorý sa vyjadruje o nejakej veci ako oobrej, má určitú predstavu o tom, aké požiadavky by mala táto vec spliňať, aby bola dobrá. Hovoriaci teda vychádza z "objektívne" daných kritérií, ktoré stanovujú, aké vlastnosti má mať tá ktorá vec, ak má byť dobrá. Povedať, že niečo je dobré, znamená, že to má vlastnosti, ktoré si z rozumných dôvodov u týchto vecí želáme. K tomu ešte pristupujú ďalšie kvalifikácie v závislosti od jednotlivých prípadov. Štandardy - deskriptívne charakteristiky - slova *dobrý* sú potom to, čo je všeobecne akceptované ako dobré (por. [5], 114). Deskriptívne charakteristiky predmetu, ktorý označujeme ako dobrý, sa môžu meniť.⁴

Evaluatívny význam slova *dobrý* je na rozdiel od ostatných adjektív vždy primárny, pretože nech použijeme toto slovo v akýchkoľvek súvislostiach, vždy vyslovujeme

² Podľa klasického reprezentanta analytickej morálnej filozofie Richarda M. Hareho etika je logickou analýzou jazyka morálky ([5], iii).

³ Ak poviem, že auto je červené, opisujem jeho čisto faktuálny či deskriptívny charakter. Informujem o jeho vlastnosti. Ak poviem, že auto je dobré, vyslovujem predovšetkým hodnotenie (por. [5], 112).

⁴ Ak aj dnes hodnotíme ako dobré auto, ktoré má takú a takú spotrebú, karosériu atď., požiadavky na tieto technické vlastnosti sa časom menia.

určité odporúčanie, chválu. Hodnotiaci význam je konštatný pre všetky triedy objektov, pri ktorých sa slovo *dobrý* používa. Hodnotiaci význam má vždy charakter odporúčania, aby sme v prípade voľby dali hodnotenej veci prednosť. Ak použijeme slovo *dobrý*, v podstate odporúčame, chválime danú vec, dávame pozitívnu informáciu o veci iným ľuďom, resp. od iných preberáme na základe ich hodnotenia vec ako dobrú (por. [5], 114). Hodnotiaca zložka je však úzko previazaná s deskriptívou, pretože kritériá hodnotenia sa dajú určiť len v úzkom prepojení na deskriptívne charakteristiky. Ak chceme určiť kritériá, na základe ktorých niečo doporučujeme ako dobré, musíme sa vždy odvolávať na deskriptívne vlastnosti vecí ([5], 118-120).

Význam slova *dobrý* v morálnych súdoch je podľa Hareho iný ako v mimomorálnom kontexte. Deskriptívny význam slova *dobrý* v morálnom význame je podstatne odlišný od mimomorálneho kontextu. V bežnom používaní slova *dobrý* ide predovšetkým o hodnotenie predmetu z hľadiska istého konkrétneho záujmu, resp. hľadiska účelu.⁵ Zaujatie schvaľujúceho postoja nie je nutnou podmienkou použitia pojmu *dobrý* ([5], 140).

Hodnotiaci význam slova *dobrý* však zostáva konštantný aj v morálnych súdoch. Tak v mimomorálnom, ako aj v morálnom kontexte vyjadrujeme chválu. Ale pri použíti slova *dobrý* v morálnom kontexte primárnu, podstatnou zložkou významu slova *dobrý* je zaujatie schvaľujúceho postoja, zatiaľ čo deskriptívne charakteristiky sú kontextovo závislou zložkou jeho významu.⁶

V rôznych komunitách sa budú deskriptívne charakteristiky človeka, ktorý je všeobecne označovaný ako dobrý, lísiť podľa toho, čo sa v tej ktorej spoločnosti považuje za žiaduce.

Pri morálnom použíti slova *dobrý* hodnotíme predovšetkým konanie človeka a požadované cnosti. V morálnom kontexte vždy priamo alebo nepriamo hodnotíme ľudí, ich činy a nepriamo aj ich charakter. Tieto charakteristiky v mimomorálnom hodnotení absentujú ([5], 139).

Hare pri analýze slova *dobrý* v morálnom kontexte upozornil na zvláštny rys pojmu *dobrý*, na tzv. supervenienciu.⁷ Supervenientcia v etike sa formuluje ako téza, podľa ktorej je logicky nutné, aby veci zhodné v relevantných deskriptívnych rysoch boli tiež zhodné v hodnotových rysoch. Nie je možné, aby z dvoch vecí zhodných vo všetkých

⁵Veta "Tento nôž je dobrý pre mňa, resp. dobrý objektívne" znamená, že nôž slúži svojmu účelu. "Hnojivo je dobré pre kvetiny. Táto zbraň je dobrá". Všetky tieto veci charakterizujem z hľadiska ich funkčnosti či účelnosti.

⁶Hare to ilustruje na príklade misionára, ktorý prišiel na ostrov, kde žijú kanibali. Misionár je vybavený slovníkom, ktorý obsahuje aj miestny ekvivalent slova *dobrý*. Miestni domorodci sú presvedčení, že dobrý človek je smelý. dokáže si vydobyť rešpekt, získať mnoho skalpov. Podľa misionára je dobrý človek láskavý, pokorný, nezaoberá sa získavaním skalpov. Deskriptívny význam slova dobrý je v každom prípade iný. Ak by sa pojem dobrý redukoval iba na deskriptívny význam, nebola by možná komunikácia o mravných otázkach. Rozpor nespočíva teda v deskriptívnom význame slova, ale v tom, že všetci - misionár i kanibali - uznávajú, chvália, odporúčajú niečo iné, čo považujú za dobré (por. [5], 148-149).

⁷Hare zohral významnú rolu pri zavedení pojmu supervenientcie do etiky. Problém supervenientcie je dnes v etike veľmi diskutovaný a vymedzenia supervenientcie sa u jednotlivých autorov značne líšia ([7], 209-227).

charakteristikách bola jedna zlá a druhá dobrá⁸ (por. [5], 145-147). Z tézy o supervenienции vyplýva, že zámery konajúceho človeka nie sú podstatné pre mravné hodnotenie jeho konania.

Morálne súdy, ktoré obsahujú slová *dobré* a *správne*, možno podľa Hareho previesť na imperatívne súdy s výrazom *má byť* a naopak. Ak človek použije slovo *dobrý* v morálnom hodnotovom súde, musí tiež akceptovať túto normu ako imperatív pre seba a vo všeobecnosti ako imperatív pre ostatných. Ak sa v konkrétnom prípade mám rozhodnúť, čo mám robiť, potom hľadám také konanie, ktoré môžem priať ja sám, ale zároveň som ochotný ho priať ako príklad morálnej normy pre konanie iných. Ak formulujem nejaké morálne pravidlo, podľa ktorého mám konáť, vyjadrujem, čo vyžadujem na základe svojho rozhodnutia od seba a od druhých, čiže chcem (priaznivým), aby sme, ja a všetci ostatní, konali týmto spôsobom. Aby sme teda mohli morálne súdy obsahujúce slová *dobrý* a *správny* previesť na imperativy, musíme dodržať dve pravidlá: pravidlo zovšeobecnenia (univerzalizácie) a pravidlo preskriptivity⁹ ([5], 168).

* * *

Hareho chápanie slova *dobrý* v práci *Language of Morals* podnietilo v anglickej morálnej filozofii diskusiu o pravom význame tohto slova. Tieto diskusie upozornili na ďalšie špecifické používania slova "dobrý" tak v morálnom, ako aj mimomorálnom kontexte.

P. Geach v štúdiu *Good and Evil (Dobro a zlo)* publikovanej v r. 1956 v časopise *Analysis* začal diskusiu o logickom charaktere pojmov. Rozlišuje medzi logicky atributívnymi a logicky predikatívnymi adjektívami, pričom slovo *dobrý* radí k logicky atributívnym adjektívam.¹⁰

P. Geach tiež oponuje Hareho vysvetleniu vzniku normatívnych imperatívov, a tým aj jeho teórii hodnotiacich významov. Súhlasí s Harem, že *dobro* je slovo, ktoré u-smerňuje naše konanie, pretože ľudia volia veci, ktoré nazývajú dobré. Ale to neznamená, že keď použijeme v bežnej komunikácii slovo *dobrý*, musíme ho použiť ako pochvalu. Použitie slova *dobrý* napríklad v otázke nemá žiadny praktický dosah ([4], 71).

Skutočnosť, že hodnotiaci výrok môže byť zdôvodnený výrokom opisným, neznamená podľa P. Geacha, že obidva výroky sú si významovo rovné. Hodnotiaca zložka výroku nemá imperatívnu funkciu.¹¹

⁸ Hare túto závislosť faktov a hodnotenia ilustruje na príklade Františka z Assisi. Tvrdí, že ak predpokladáme, že Sv. František bol dobrým človekom, je logicky nemožné tvrdiť, že iný človek, XY, ktorý žil za tých istých okolností a konal tak isto ako Sv. František, bol zlým človekom ([5], 145).

⁹ Názory M. R. Hareho sa v priebehu ďalších rokov do istej miery menili a neexistuje ich nejaká konečná verzia. My sa opierame o jeho hlavnú prácu venovanú analýze významu slova *dobrý* - *Language of Morals* (1952), v ktorej sformuloval základné myšlienky svojej morálnej teórie.

¹⁰ Bližšie k problému logického charakteru adjektív pozri ([7], 92 a n.).

¹¹ Z tvrdenia, že "cudzoložstvo" je zlé, nemožno podľa P. Geacha odvodiť imperatív, že sa tak nesmie konáť ([4], 71).

Philippa Footová vo svojej štúdii *Goodness and Choice (Dobro a vol'ba)* (1961) nadvážuje na Hareho obecnú analýzu slova *dobrý*. Prijíma Hareho predpoklad, že dobré a zlé hodnotíme na základe určitých štandardov, ale podľa nej Hare nevysvetlil, ako tieto štandardy vznikajú, ako sa stanovujú kritériá dobra. Podľa Footovej význam slova *dobrý* by mal byť objasnený vysvetlením vzťahov medzi označením veci za dobrú a vol'bou tejto veci. Výraz *dobrý* sa podľa tejto autorky používa na zdôvodnenie a ospravedlnenie našej voľby ([3], 142 a n.).

Podľa Footovej máme dve triedy slov, ktorých význam determinuje kritériá dobra pre veci, ktoré sú týmto slovom nazvané: *funkcionálne slová* ako nôž, pero, oči, pery a *nefunkcionálne slová* ako farmár, otec ([3], 132).

Prvý spôsob použitia slova *dobrý* v mimomorálnom kontexte je vo význame adjektíva - funkčne. Veci ako nôž, pero, majú určité funkcie, pretože sú vytrobené na špecifické použitie. Nielen vytrobené veci majú funkciu. Funkcionálne sú aj slová oči, plúca, srdce. Tieto slová sú funkcionálne preto, že majú v živote človeka životne dôležitú úlohu.

Dobro týchto vecí spočíva v ich charakteristickej aktivite či funkcii, v tom, že čo najdokonalejšie realizujú svoju funkciu. Ide o aristotelovské chápanie dobra vecí.¹² Podľa Footovej táto aristotelovská idea v podstate osvetlila bežné používanie slova *dobrý*. Označiť vec ako dobrú, znamená, že dobre funguje v tom, na čo je určená. Toto funkcionálne chápanie dobra je aplikované na veci, ktoré majú určitý účel - inštrumenty, nástroje, biologické orgány, časti strojov. Ak vec prestáva plniť svoju funkciu, v podstate prestáva byť vecou. Dobré srdce je dobrou pumpou krvi. Srdce, ktoré prestalo pumpovať krv, v podstate prestalo byť srdcom.

V prípade, že slovo *dobrý* užívame funkčne - "dobrý nôž", "dobré pero" -, v takýchto hodnotiacich výrokoch vyjadrujeme, že sú dôvody na to, aby sme dali niečomu prednosť. Podľa Footovej ak niečo nazveme dobrým, zároveň môžeme zdôvodniť, že tomu máme dať prednosť. Inými slovami, znamená to, že ak chce človek zvolať rozumne z danej triedy predmetov, bolo by nerozumné, ak by nezvolil to, čo je funkčne dobré, napr. dobrý nôž. V týchto prípadoch slovo *dobrý* ukazuje na voľbu a uprednostnenie. Komparatív *lepší* má oproti pozitívному adjektívu *dobrý* prednosť ([3], 135).

Ked' v hodnotiacich súdoch v mimomorálnom kontexte použijeme slovo *dobrý*, zriedka sa vyskytuje ako jednoduchý predikát v podobe, že o niečom jednoducho konštatujeme, že je to dobré alebo zlé. Slovo obvyčajne určitým spôsobom špecifikujeme.¹³

Slová ako *dobrý farmár*, *dobrý vodič* označujú špeciálny spôsob, akým tito ľudia slúžia spoločnosti. Hoci to nie sú funkcionálne slová, kritériá posúdenia dobra ich roly

¹² Aristotelovým chápaním pojmu dobra sa zaobráva vo svojej štúdii D. Smreková [8].

¹³ Ked' príde človek do obchodu a povie, že chce dobrý nôž, znamená to, že chce nôž, ktorý dobre reže. Slovo pero označuje veci používané na písanie. Písanie je robenie značiek, ktoré majú byť prečítané. Potom minimálnou podmienkou dobrého pera je to, že píše čitateľne. Nemohli by sme spozať význam slova *pero*, keby sme nevedeli, že dobré pero má písanie dobre, ani význam slova *písanie* bez pochopenia toho, že dobré písanie má byť písanie, ktoré sa bude dať prečítať ([3], 135).

sú také isté ako u funkcionálnych slov ([3], 136). Štruktúra spoločnosti - jej ekonomické vzťahy, zvyklosti, tradície, determinujú kritériá dobra týchto roľí.¹⁴

Podľa Footovej funkčné posudzovanie dobra nie je jediný spôsob stanovenia kritérií posudzovania. Niekoľko ľudí volí použitie slova *dobrý* vo vzťahu k určitej veci na základe svojich záujmov, cieľov, túžob. Závisí tiež od splnenia našich očakávaní zo strany danej veci. Vtedy veci nehodnotíme ako dobré v závislosti od ich funkcie. Napríklad kritériá dobrej knihy či obrazu nemôžeme stanoviť bez poznania úlohy, ktorú literatúra a umenie zohráva v našom živote. Kritériá dobrej knihy sú stanovené podľa toho, čo od nej očakávame. Naše kritériá dobra pre túto triedu vecí sú spojené s našimi záujmami, potrebami, očakávaniami ([3], 139).

Kritériá dobra v tomto prípade závisia od našej subjektívnej voľby. Partikulárne ľudské záujmy determinujú, čo je dobré a zlé. Kritériá dobra sa líšia podľa toho, kto posudzuje. Ak je A dobré, je dobré pre účely jedinca X. Toto kritérium nelegitimuje slovo *dobrý* všeobecne.

Ďalšie štandardy posudzovania dobra môžu byť konvenčné (dohovorené, tradičné, zmluvné).¹⁵

* * *

R. M. Hare, P. Geach aj Ph. Footová svoju analýzu morálnych súdov založili na obecnej analýze slova *dobrý*. Iní filozofí, na prvom mieste Georg H. von Wright vo svojej práci *The Varieties of Goodness (Rôzne podoby dobra)* (1963), upozornil, že slovo *dobrý* má v rôznych kontextoch rôzne významy. Pojem *dobra* je podľa tohto autora príliš zložitý, než aby mohol byť pochopený na základe obecnej analýzy výrokov. Význam pojmu musí byť dedukovaný z jeho konkrétneho používania v praktických situáciach.

Predmetom Wrightovho záujmu je prirodzený, bežný, každodenný jazyk ako východisko objasnenia filozofických problémov. Pozornosť zameriava na to, ako funguje slovo *dobrý*, ako ho používame. Skúma konkrétné situácie, v ktorých sa používajú bežné výrazy prirodzeného jazyka, lebo význam slov zodpovedá ich používaniu. Význam slova teda nemôžeme skúmať izolované, ale iba v kontexte používania. Neexistuje jedený význam slova *dobrý*, ale každé použitie má svoju vlastnú logiku, svoje pravidlá použitia. Môžeme objavovať podobnosti medzi jednotlivými významami pojmu. To, na čom záleží pri filozofickom vymedzovaní pojmov, nie je podľa Wrighta opis faktického užitia slova, ale vystihnutie určitých rozlišení, ktoré sú v intersubjektívnej komunikácii fundamentálne ([11], 5-6).

Aj pre Wrighta je pojem dobra centrálnym pojmom v etike, je hodnotovým pojmom, ktorý má dominantné postavenie v hodnotových morálnych súdoch.

¹⁴ Muž je dobrým otcom, ak sa stará o deti, ako najlepšie vie. Názory sa však líšia v tom, čo je najlepšie pre deti. Kritériá dobrého otca budú tiež odlišné z miesta na miesto. Označenie *dobrý otec* podľa Footovej viac závisí od jeho "zámerov" konáť dobro pre svoje deti ako od jeho finančných či fyzických možností. Nemôžeme niekoho označiť za zlého otca, preto, že sa mu nedarí v živote, hoci sa snaží zo všetkých sil ([3], 137).

¹⁵ Kritériá, ktoré sa považujú za charakteristiky dobrého psa, sú podobne ako kritériá dobrých huslí atď. dohovorené určitou záujmovou skupinou ľudí.

Wright docenil mimomorálne formy dobra. Rozlišuje inštrumentálne dobro, technické dobro, medicínske dobro, dobro utilitaristické, hedonistické. Morálne dobro nemá medzi varietami dobra zvláštny status ([11], 9-18).

Prvý spôsob použitia slova *dobrý* v mimomorálnom kontexte je vo význame adjektíva - funkčne.¹⁶

Pri inštrumentálnomobre funkcionálne a morfológickej charakteristiky sú nutnou podmienkou členstva v tejto skupine.¹⁷

Podľa Wrighta musíme vždy určiť dôvod, prečo hodnotíme vec ako dobrú alebo zlú ([11], 22). Wright rozoznáva štyri dôvody, prečo človek hodnotí určité nástroje ako dobré.

Prvý dôvod spočíva v tom, že nástroj má určitú vlastnosť, ktorú považuje hodnotiaci za relevantnú.¹⁸ Pri hodnení určitého predmetu je podľa Wrighta dôležité odpovedať na dve otázky: Čo subjekt chce robiť? čiže Aký je cieľ konania? a Ako to chce urobiť? čiže Aká je *subjektívna zložka cieľa*¹⁹ ([11], 25). Veta "Toto je dobrý nôž" či "Tento nôž je lepší ako iný" má zmysel iba vtedy ak je zadaná subjektívna zložka cieľa. Potom veta "*X* je dobrý nôž" znamená, že *X* slúži nejakému cieľu dobre. Význam adjektíva *dobrý* v takýchto prípadoch je teda daný inými adverbiami či adverbiálnymi frázami, ktoré tiež kvalifikujú spôsob použitia veci vo vzťahu k nejakému cieľu. V našom prípade kľúčové slovo, ktoré dáva význam slovu *dobrý*, bolo adverbium *hladko*.

Druhý dôvod, prečo niekto hodnotí vec ako dobrú, spočíva v očakávaní, že táto vec v budúnosti dobre realizuje naše ciele ([11], 27).

V treťom prípade vec hodnotíme ako lepšiu z dôvodu uspokojenia subjektívnych preferencií.²⁰

V štvrtom prípade človek preferuje niečo pred niečím iným preto, že sa mu to viac páči bez ohľadu na špecifické vlastnosti danej veci.

Z toho vyplýva, že inštrumentálno-hodnotové úsudky nemožno považovať za objektívne. Úsudok o inštrumentálnomobre spočíva v preferenciách - explicitných či implicitných. Tieto úsudky nemožno nazvať ani "deskriptívnymi". Potom podľa Wrighta deskriptívna zložka slova *dobrý* nie je podstatná pri hodnotových úsudkoch. Deskriptívny obsah môže robiť - v niektorých prípadoch - úsudok pravdivým ([11], 30).

Podľa Wrighta najdôležitejším použitím slova *dobrý* je zaujatie schvaľujúceho postoja. Človek chváli vec preto, že splní určitý účel. Ale preferenčná vol'ba vo vzťahu

¹⁶ Podľa toho či slovo *dobrý* v zmysle dobrej funkcie vzťahujeme na nástroje alebo na biologické orgány, hovoríme o inštrumentálnomobre alebo medicínskomobre ([11], 9).

¹⁷ Jeden nôž slúži dobre na rezanie mäsa, iný na otváranie konzerv... Nie je možné slúžiť dvom účelom rovnako dobre. Zároveň je nelogické hovoriť o jednom noži, že je aj dobrý, aj zlý.

¹⁸ Pre niekoho je lepší ten nôž, ktorý je ostrý. Potom ostrosť noža je dôležitou vlastnosťou, pretože konajúci chce narezať hladké pláty mäsa. "Ostrosť" v tomto prípade je podľa Wrighta vlastnosť veci produkujúca dobro (good-making property).

¹⁹ V uvedenom príklade je cieľom konania narezať mäso, subjektívnu zložku cieľa je narezať ho čo najhľadšie.

²⁰ Ak mám malú ruku, vyhovuje mi malý nôž. Potom hodnotový úsudok "Malý nôž je lepší" spočíva v nevyslovených, implicitných preferenciach vo vzťahu k použitiu predmetu. "Lepšie pre mňa", "lepšie pre neho", "lepšie pre deti" - to sú frázy, ktoré dávajú odpoveď na otázku, prečo je inštrumentálne dobro zaujímavé.

k inštrumentálnemu dobru neznamená, že vždy preferujeme lepšie ako funkčne lepšie. V praktickom živote ide obyčajne o posúdenie, čo bude lepšie²¹ ([11], 32).

Druhý význam slova *dobrý* je dobro ako rola, ako byť dobrý v niečom. Napríklad dobrý učiteľ je dobrý v plnení funkcie učiteľa čiže má kvality, ktoré je racionálne od učiteľa chciet'. Ide o realizáciu jeho dobrých schopností.²²

Dobro profesii ako lekár, učiteľ je spojené s potrebami spoločnosti. Títo ľudia slúžia cieľom a potrebám človeka a inštitúcií. Ich dobro závisí od toho, ako dobre plnia túto svoju funkciu. Z toho hľadiska technické dobro je nakoniec merateľné v termínoch inštrumentálneho dobra ([11], 38).

Tretím použitím slova *dobro* je jeho použitie vo význame užitočný, prospešný čiže vo význame niečoho, čo je pre niekoho dobré.²³ Toto použitie slova súvisí s adverbiálnym používaním výrazu dobrý, podľa ktorého o niekom alebo o niečom hovoríme, že sa mu darí dobre. Podľa Wrighta toto je základný význam slova dobrý. Výrazy *užitočný*, *prospešný* sú len synonymami slova *dobrý*.²⁴ Prospešné je to, čo podporuje nie ľubovoľný úžitok veci, ale jej prospevanie. Prospešnosť je podľa Wrighta subkategóriou užitočnosti. Všetko prospešné je zároveň užitočné, ale nie všetko užitočné je prospešné ([11], 92).

Pojmy *prospešný*, *škodlivý* a *dobro človeka* tvoria podľa Wrighta konceptuálny rámec morálneho uvažovania, pretože prostredníctvom pojmov *prospešný*, *škodlivý* možno vysvetliť aj morálnu hodnotu ľudského konania.²⁵

Wright objasňuje morálne dobro ako atribút konania a intencie (zámeru alebo úmyslu). Morálne dobro konania je nezávislou formou dobra, ale musí byť vysvetlené v pojmoch *prospešné* a *škodlivé* ([11], 119). Či je čin morálne dobrý, alebo zlý, to závisí od jeho kvality byť prospešný alebo škodlivý, teda závisí to od dôsledkov, ktoré spôsobí jednotlivému bytiu ([11], 119).

V tejto súvislosti Wright upozorňuje na problematicosť posúdenia celkovej prospešnosti a stavia si otázku, či celková prospešnosť môže byť identifikovaná s morálou hodnotou konania. Kladie si otázku či blaho jednotlivca môže byť obetované blahu komunity. Morálny čin Wright považuje za "sociálny čin". Preto sa aj sebapoškodzovanie považuje za morálne zlé, a to v tom zmysle, že morálne zlo sebapoškodzovania je obsiahnuté v zle, ktorým konajúci nepriamo pôsobí na iných. Sebapoškodzovanie sa môže stať spoločenským zlom. Otázne je, či čin, ktorý prináša prospech len konajúcemu, aj ked' nepoškodzuje nikoho, môžeme hodnotiť ako morálne dobrý. Podľa Wrighta ked'že

²¹ Napríklad ked' sa rozhodujem medzi vysokou cenou a kvalitou.

²² Túto formu dobra nazýva Wright technickým dobrom čiže dobrom schopnosti, výkonnosti či zručnosti ([11], 9).

²³ Tento druh dobra nazýva Wright utilitaristickým dobrom.

²⁴ Užitočné veci, ktoré sú aj prospešné, možno charakterizovať ako *dobro nejakej veci čiže jej blaho (welfare)*. Napríklad šport "je prospešný", pretože prospieva zdraviu. "Zdravie" je iné meno pre dobro ľudského tela. Dobro ľudského tela je aspektom dobra človeka. Povedať, že šport je prospešný, znamená povedať, že pôsobí priaznivo priamo na dobro ľudského tela a v konečnom dôsledku na dobro človeka. Všeobecne povedané, každá vec, ktorá je prospešná, pôsobí priaznivo na dobro nejakého bytia" ([11], 42-43).

²⁵ Aj inštrumentálne dobro veci možno nakoniec vysvetliť prostredníctvom pojmu *užitočný*, pretože inštrumentálne dobro nejakej veci je merané stupňom jeho užitočnosti ([11], 45).

čin je sociálny, konanie, ktoré spôsobuje dobro len subjektu konania, je morálne irelevantné. Zároveň upozorňuje na skutočnosť, že dôraz na blaho komunity na úkor blaha niektorých občanov sa často v praxi zneužíva. Ďalšou otázkou je: Ak si konajúci neuvedomuje škodlivosť konania, je jeho čin morálne zlý?

Na posúdenie morálnej kvality konania preto nestačí len zohľadňovanie prospešnej či škodlivej povahy konania. Morálna kvalita konania podstatne závisí od intencie (zámeru, úmyslu) konajúceho a od predvídania dôsledkov ([11], 123). Dôsledky konania nie sú nevyhnutne úmyselným výsledkom konania.²⁶

Zámer je plánovaný výsledok činu. Ide o zámer dosiahnuť určitý cieľ. Zámer (intencia) konania je teda v prvom rade spojený s výsledkom konania, a nie s jeho dôsledkami ([11], 123).²⁷

Nie všetko, čo je dôsledkom konania, je tiež zamýšľané (intended). Činy potom rozdeľujeme na intencionálne (úmyselné, zámerné, zamerané na cieľ) a intendované (uvedomené, zamýšľané).²⁸ Všetky činy sú vykonané s nejakou intenciou (úmyslom, zámerom). Všetko, čo je robené v záujme cieľa, je aj uvedomené (intended) ako cieľ, ale nie všetky dôsledky činu sú uvedomené (intended) ([11], 124).

Wright chápe intenciu ako nositeľa morálnej hodnoty. Považuje ju za súčasť morálneho hodnotenia konania ([11], 125). Problémom je posúdenie morálnej hodnoty intencie. Komplikácie sú zapríčinené faktom, že intencia môže mať niekoľko cieľov a nie všetky dôsledky, ktoré nastanú pri realizácii týchto cieľov, sú tiež uvedomené. Ľudské činy sú začlenené do mnohoúrovňových kauzálnych vzťahov a je nemožné, aby si ich aktér konania vždy všetky uvedomoval. Podľa Wrighta intencia v konaní je morálne dobrá vtedy a len vtedy, ak dobro pre niekoho je plánované pre neho samého²⁹ a nemôžeme predvídať ťažkosti (ani v budúcnosti) pre nikoho, koho sa čin dotkne ([11], 128).

* * *

Analytická morálna filozofia upozornila na fundamentálne otázky etiky: Sú morálne pojmy a vety založené transcendentálne alebo intersubjektívne?; Môžeme morálne normy zdôvodniť?; A ak áno, tak ako?

Ernest Tugendhat, predstaviteľ kontinentálnej analytickej morálnej filozofie, tvrdí, že otázka pravého významu slova *dobrý*, ktorá hrala tak veľkú rolu v klasickej

²⁶ Podľa Wrighta je dôležité rozlišovať medzi výsledkom a dôsledkami konania. Výsledok konania je stav, ktorý musí nastať, ak povieme, že sme niečo vykonali. (Napríklad výsledkom otvorenia okna je otvorené okno.) Dôsledkom činu je udalosť, ktorá môže, ale nemusí nastať, na základe príčinnej nevyhnutnosti. Napríklad dôsledkom otvorenia okna je zníženie teploty v miestnosti. Morálne hodnotiť čin len na základe dôsledkov je podľa Wrighta nepostačujúce.

²⁷ Človek, ktorý otvoril okno, má dva zámery (intencie): mať otvorené okno a počuť spev vtákov.

²⁸ Problematike intencionálneho a intendovaného konania je v súčasnej angloamickej morálnej filozofii venovaná veľká pozornosť. Wright sústredí pozornosť na tri základné aspekty konania: intenciu, pod ktorou rozumieme zámer alebo úmysel; intendovanie konania, pod ktorým rozumieme plánované alebo vedome zamýšľané konanie; intencionálne konanie, pod ktorým rozumieme zámerné alebo úmyselné konanie.

²⁹ Problematike prekladu pojmov intencionálne a intendované konanie do slovenčiny sa venuje tiež E. Višňovský ([10], 123).

analytickej etike, je pre zdôvodnenie morálnych noriem bezvýznamná. Neexistuje totiž jednoznačný význam tohto slova, ako to ukázal G. H. von Wright. Identifikáciou morálneho s určitým, nami privilegovaným zdôvodňovacím predikátom *dobrý* všetky ostatné koncepcie zdôvodnenia vylúčime jednoduchou definíciou. Zúžime tak možnosť zdôvodnenia na jeden jediný predikát. Popierame tým rôznosť možných zdôvodňovacích predikátov a obmedzíme výmenu názorov medzi rozdielnymi chapaniami morálneho zdôvodnenia, resp. túto diskusiu dopredu rozhodneme. Čiže nedôvera voči sémantickej metóde, ktorá určité obdobie zavládla v etike, sa netýkala sémantickej metódy ako takej, ale jej uplatnenia ako výhradnej metódy zdôvodnenia morálnych noriem.

Na otázku Čo je kritérium morálnych súdov? totiž neexistuje podľa E. Tugendhata jedna jediná odpoveď. Praktický zmysel zdôvodňovania morálnych noriem spočíva v nájdení takého dôvodu na dodržiavanie morálnych noriem, ktorý by pre jednotlivcov predstavoval dôvod na dobrovoľný súhlas s obmedzením vlastného konania, prípadne i s obmedzením celej takto zavedenej intersubjektívnej praxe. Nie je zmysluplné hovoriť o zdôvodnení morálnej normy samej osebe tak, ako sa dá sama osebe zdôvodniť oznamovacia veta. Pri sociálnej norme totiž nezdôvodňujeme oznamovaciu vetu, formou ktorej je morálna norma formulovaná, ale zdôvodňujeme dôvod, pre ktorý sa máme morálnej norme dobrovoľne podriadiť. Otázka teda neznie, ktorý význam slova *dobrý* je správnejší, ale aký je dôvod na to, aby sme sa podriadovali sociálnym normám (bližšie pozri [9], 1-34).

LITERATÚRA

- [1] FOOT, Ph. (ed.): *Theories of Ethics*. London 1967.
- [2] FOOT, P. R.: *Virtues and Vices and Other Essays in Moral Philosophy. Theories of Ethics*. London 1978.
- [3] FOOT, Ph.: *Goodness and Choice*. In: ([2], 132-147).
- [4] Geach, P.: *Good and Evil*. In: ([1], 64-73).
- [5] HARE, R. M.: *The Language of Morals*. Oxford 1990.
- [6] HARE, R. M.: Geach: *Good and Evil*. In: ([1], 74-82).
- [7] KOLÁŘ, P. - SVOBODA, V.: *Logika a etika. Úvod do metaetiky*. Praha 1997.
- [8] SMREKOVÁ, D.: *K dejinno-filozofickým zdrojom renesancie pojmu cnosti*. In: *Filozofia* 2000, č. 6.
- [9] TUGENDHAT, E.: *Tři přednášky o problémech etiky*. Praha 1998.
- [10] VIŠŇOVSKÝ E.: *Intencionalita ľudského konania a problém zodpovednosti*. In: *Filozofia* 1996, č. 2.
- [11] WRIGHT, G. H. von: *The Varieties of Goodness*. London 1963.

Príspevok vznikol vo Filozofickom ústave SAV ako súčasť grantového projektu č. 2/6118/99.

PhDr. Zuzana Palovičová, CSc.
Filozofický ústav SAV
Klemensova 19
813 64 Bratislava
SR